

Het opbouwwerk als eerste lijn

Wie graag wil dat mensen in hun buurt meer naar elkaar omkijken, meer voor elkaar zorgen, heeft opbouwwerkers nodig. Onlangs verscheen het visiedocument *Laten we het eens over samenlevingsopbouw hebben. Het is tijd*. Coauteur Jeroen Gradener: "Voor opbouwwerkers is het belangrijkste dat mensen elkaar vinden, met elkaar aan de slag gaan. Ook als dat wringt met beleidsagenda's".

TEKST: PIET-HEIN PEETERS

BEELD: WILKE GEURDS | PIXABAY/AHMADARDITY

Gebrek aan timing kun je de initiatiefnemers van de landelijke actieagenda *De Kracht van Samenlevingsopbouw* niet verwijten. Het belang van de gemeenschap, de buurt, de wijk, al is het maar als prothese van de kwakkelende verzorgingsstaat, is herontdekt. Waar met de start van de decentralisatie al het samenspel tussen burgers en professionals beleden werd, lijkt dat pas de laatste jaren echt de wind in de zeilen te krijgen. Eerst werden termen als 'sociale basis' en 'vitale wijken' gemunt, nu gaat het over 'zorgzame gemeenschappen'. Maar die zijn er niet vanzelf. Daarvoor is professioneel opbouwwerk nodig, zo bepleiten de partijen achter de actieagenda: Movisie, Krachtproef, Sociaal Werk Nederland en de Beroepsvereniging voor Professionals in Sociaal Werk.

Jeroen Gradener, hoofddocent social work aan de Hogeschool van Amsterdam, is een van de auteurs van *Laten we het eens over samenlevingsopbouw hebben. Het is tijd*, het

visiedocument dat de basis is van de actie-agenda. Er zijn in zijn ogen behalve dat steeds grotere beroep op burgers, op de gemeenschap, meer redenen om het opbouwwerk weer 'smoel' te geven.

"De afgelopen jaren zijn er verschillende onderzoeken uitgekomen", zegt hij, "recent bijvoorbeeld de peiling onder wijkteams vanuit Movisie1, waaruit telkens weer blijkt dat de collectieve dimensie van werken in buurten en wijken verwaarloosd is, ook door het bezuinigen op voorzieningen als buurthuizen. Professionals zijn te druk met ondersteuning op individueel niveau. Het opbouwwerk is uit beeld is geraakt. En dat geldt eigenlijk ook voor de opleiding 'social work' die in het vorige decennium ontwikkeld is. De positie van het opbouwwerk was daarin volgens het werkveld onzichtbaar geworden."

Dat het opbouwwerk in de verdrukking is geraakt, heeft het volgens Gradener overigens voor een deel ook te danken aan wat hij hun "woelige historie" noemt. "Het

Het document *Laten we het eens over samenlevingsopbouw hebben. Het is tijd*. Is hier te lezen: [Visiedocument-samenlevingsopbouw.pdf \(movisie.nl\)](https://www.movisie.nl/visiedocument-samenlevingsopbouw.pdf). Het opent – heel doeltreffend – met een citaat van Joop Hofman: "We moeten radicaler kiezen voor het versterken van gemeenschappen. Niet omdat ze problemen hebben, maar omdat ze het samenleven sterker maken."

heeft ook lange tijd geen goede naam gehad. Daarvoor wordt vaak verwezen naar de jaren tachtig. Toen waren opbouwwerkers erg gepolitiseerd, kozen positie voor bewoners en vaak tegen het zere been van het lokaal bestuur. Opbouwwerkers worden als lastig ervaren." Gradener benadrukt dat het inherent is aan het opbouwwerk om andere dan alleen dominante geluiden te laten horen. "Het hoort bij de kernopgave van het sociaal werk: het hoeden van mensenrechten en het werken aan sociale rechtvaardigheid."

Fricities

Nu is dat lastiger met de recente herwaardering van het opbouwwerk niet verdwenen. Gradener ziet dat met "de huidige logica van de aansturing van het sociaal domein" het niet makkelijk is het opbouwwerk daar een goede plek in te geven.

"Het opbouwwerk wordt tegenwoordig vooral gezien als een interventie die je projectmatig kunt inzetten", zegt hij. "Denk bijvoorbeeld aan het sociaal includeren van mensen met een achtergrond in de psychiatrie. Dan wordt van de opbouwwerkers gevraagd daar in korte tijd resultaat in te halen."

En dat botst met de aard van het opbouwwerk. Gradener gebruikt daar woorden voor als "heel procesmatig", "lange adem", "incrementeel", "ontdekken en aansluiten bij wat er in de buurt of wijk leeft". In de ogen van de partijen achter de actie-agenda zou het opbouwwerk voor veel buurten en wijken in Nederland een basisvoorziening moeten zijn, vergelijkbaar met de basisschool, de wijkagent, de huisarts. Minder gevoelig voor financiële grillen van gemeenteraad en wethouder, werkend vanuit "de adem van bewoners" zoals Gradener het noemt, en zo de gemeenschap versterkend.

En ja, die "radicale" keuze voor bewoners zelf kan dus wringen met wat lokale beleidmakers of professionals wenselijk vinden. Gradener vindt het een van de competenties die van de opbouwwerker gevraagd worden, "het kunnen omgaan met fricties tussen de verschillende agenda's".

Elkaar vinden

In een eerder artikel op De Eerstelijns2 vertelde opbouwwerker Joop Hofman over een groep Turkse vrouwen die elkaar met hulp van opbouwwerkers hadden gevonden en aan de hand van 'Sonja Bakker' wilde afvallen. Dat riep verzet op bij de plaatselijke GGD.

Gradener: "In eerste instantie is voor opbouwwerkers het belangrijkste dat mensen elkaar vinden, met elkaar aan de slag gaan. Als ze dat in dit voorbeeld doen met iets

wat vanuit een bepaald gezondheidswetenschappelijk paradigma discutabel is, dan denk ik dat de professionele opbouwwerker dat op een gegeven moment op een goede manier weet in te brengen."

Bovendien, weet Gradener, zijn gemeenschappen, "communities" in zichzelf ook niet "een-stemmig". Mensen hebben gesprekken met elkaar, discussiëren. Opbouwwerkers "faciliteren" dat gesprek, maar meer dan dat, "ze zijn zich bewust van de verschillende visies op gezondheid en hebben een pedagogische opdracht die gemeenschap verder te brengen, altijd vertrekkend vanuit nieuwsgierigheid naar wat die mensen beweegt."

Spanning

Wie vitale, zorgzame gemeenschappen van belang vindt, kan niet om opbouwwerk heen, zo stellen Gradener en

collegae. Maar die herwaardering betekent mogelijk dus meer spanning met beleidsambities. "En daar is geen receptuur voor, die spanning is inherent" zegt Gradener. "Een oproep tot onderling vertrouwen klinkt al gauw gratis, maar daar gaat het dan wel over. Dat partijen, burgers, professionals, ambtenaren, lokaal bestuur, opbouwwerkers met elkaar in gesprek blijven over de betekenis van de kracht die opbouwwerkers in gemeenschappen weten te ontwikkelen." <<

- (1) De noodzakelijke bijsturing van het sociaal wijkteam - Sociaal Domein (sociaal-domein.nu)
- (2) "Sluit aan bij wat mensen zelf willen" - De Eerstelijns (de-eerstelijns.nl)

NIEUWE MINOR OPBOUWWERK

Nederland telt op dit moment zo'n duizend opbouwwerkers. Veelal professionals met "veel ervaring", zegt Edwin Luttkik, senior beleidsadviseur professionalisering bij Sociaal Werk Nederland. Luttkik is een van de betrokkenen bij de Landelijke Actieagenda De kracht van samenlevingsopbouw waar ook Movisie, Krachtproef (een vereniging van opbouwwerkers) en de Beroepsvereniging van Professionals in het Sociaal Werk bij betrokken zijn. "Er is een lange periode weinig vraag geweest naar opbouwwerk. Gevoed door beleid is het sociaal werk zich vooral gaan richten op ondersteuning van individuen, gezinnen. De collectieve dimensie van het werk raakte ondergesneeuwd."

Wat evenmin hielp, was de beweging vanuit het sociaal werk zelf om beroepstitels als maatschappelijk werker, ouderenwerker, jongerenwerker en dus ook opbouwwerker onder de noemer 'sociaal werker' te plaatsen. "Met de ontwikkeling van het beroepscompetentieprofiel voor sociaal werk in 2018 hebben we gezegd dat sociaal werk één vak is dat je in verschillende leefgebieden kunt uitvoeren. De indeling in aparte beroepscompetenties werd losgelaten. Daarmee is ook het vak van opbouwwerker als professionele variant binnen het sociaal werk wellicht enigszins uit beeld geraakt. We zijn als Sociaal Werk Nederland wel altijd blijven zeggen dat het werk dat in wijken en buurten gebeurt ook een collectieve dimensie heeft, maar de lobby

voor samenlevingsopbouw is lange tijd niet sterk geweest."

Daar wil de Landelijke Actieagenda verandering in brengen. De agenda richt zich onder meer op het toerusten van huidige en toekomstige sociaal werkers in die samenlevingsopbouw door bestaand scholingsaanbod in kaart te brengen en nieuw scholingsaanbod te ontwikkelen. De te ontwikkelen minor 'samenlevingsopbouw', die in 2025 daadwerkelijk praktijk moet zijn, maakt daar onderdeel van uit.

"We gaan nu eerst in het werkveld kijken wat er lokaal echt nodig is. Welke vaardigheden ontbreken in sociaal werk organisaties gericht op die samenlevingsopbouw?" vertelt Luttkik. "Vervolgens gaan we samen met hogescholen de minor ontwikkelen. Welke leerresultaten beoog je? Wat moet iemand kennen en kunnen in de praktijk? Hoe toets je dat? De minor zal in eerste instantie mikken op sociaal werkers die zich in het opbouwwerk verder willen bekwamen en zij-instromers." Belangrijk onderwerp van gesprek wordt wat de opbouwwerker anno 2023 aan kwaliteiten moet hebben. Het laatste 'competentieprofiel' stamt uit 2010. Luttkik: "Er zijn nu in ieder geval andere maatschappelijke vraagstukken. Denk aan de klimaat- en energietransitie. Maar het vertrekpunt van het opbouwwerk blijft om te werken vanuit wat er in een wijk leeft, wat daar aan kracht aanwezig is."